

УДК 378. 147:811.161.2

СУТНІСТЬ І СТРУКТУРА ЛІНГВОМЕТОДИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТЬОГО ВЧИТЕЛЯ РІДНОЇ МОВИ

Ішутіна Олена Євгенівна
м.Слов'янськ

Формування лінгвометодичної компетентності майбутнього вчителя української мови є актуальною проблемою на сучасному етапі розвитку лінгводидактики вищої школи. У статті подано аналіз наукових підходів до визначення сутності та структури лінгвометодичної компетентності вчителя-словесника, спираючись на який, авторка пропонує власне тлумачення цього поняття і розкриває структуру та характеризує основні компоненти лінгвометодичної компетентності з урахуванням сучасних суспільних й освітніх інноваційних процесів.

Ключові слова: вища освіта, лінгвометодична компетентність, структура лінгвометодичної компетентності, учитель української мови.

Постановка проблеми. На сучасному етапі національна система освіти розвивається у тісному зв'язку із впровадженням компетентнісного підходу в навчально-виховний процес. Зміна загальних освітніх орієнтирів зумовлює перегляд змісту професійної підготовки вчителя-словесника як

провідника національної ідеї та ключової постаті у формуванні культуромовної особистості учнів. Компетентнісно зорієнтований підхід зміщує акценти з процесу на результат освіти в діяльнісному вимірі, що означає підсилення практичної спрямованості навчання, зокрема предметно-професійного аспекту, набуває значущості вміння реалізовувати знання в практичній діяльності, акцентується увага на якісних результатах процесу навчання не як суми знань, а здатності педагога творчо розв'язувати життєві й професійні завдання, нестандартно діяти в різних ситуаціях. Відтак, нові вимоги до підготовки вчителя української мови вимагають посиленої уваги до його лінгвометодичної підготовки як засобу формування лінгвометодичної компетентності, що є системоутворювальною в професіограмі сучасного вчителя-словесника.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми професійної підготовки вчителя української мови стали предметом дослідження О.Горошкіної, Н.Остапенко, М.Пентиліук, О.Рудіної, О.Семенов, В.Сидоренко,

В.Студенікіної та ін. У лінгводидактичних працях З.Бакум, Є.Голобородько, Н.Голуб, С.Карамана, О.Копусь, О.Кучерук, Т.Симоненко, І.Хижняк та ін. також висвітлено окремі аспекти цього питання.

Н.Остапенко визначає лінгвометодичну компетентність вчителя-словесника як володіння випускниками (вчителями-філологами) спеціально структурованими наборами знань, умінь, навичок, досвідом оцінного ставлення до змісту, структури, форми навчання мови, принципів, методів і прийомів, засобів, а також специфічних особливостей кожного з мовознавчих розділів, уведених до чинної шкільної програми або програми ВНЗ [2].

У дослідженні фахової підготовки магістрів-філологів О.Копусь розглядає лінгводидактичну компетентність «... як володіння магістрантом сукупністю знань, умінь, навичок і досвідом оцінного ставлення до суб'єкта, об'єкта, предмета, змісту та структури мовознавчих і лінгводидактичних дисциплін, умінням реалізовувати принципи, методи, прийоми, засоби та форми навчання, що являють собою інтегровану характеристику якості особистості майбутнього магістра-філолога» [1, с.85].

І.Хижняк визначає лінгвометодичну (лінгводидактичну) компетентність як предметну і трактує її як здатність майбутнього вчителя на високому науковому й методичному рівнях з урахуванням психологічної та вікової специфіки якісно організувати процес становлення в школярів мовної та мовленнєвої компетентностей, застосовуючи різноманітні форми організації навчально-виховного процесу [5].

На нашу думку, дефініції лінгвометодичної (лінгводидактичної) компетентності майбутнього вчителя-словесника науковцями не виключають, а скоріше доповнюють одна одну, акцентуючи увагу на різних сторонах поняття. Проте відсутність у вітчизняній науці єдиного підходу до визначення сутності лінгвометодичної компетентності вчителя-словесника, розбіжності в назві цієї складової професійно-педагогічної компетентності вчителя, різне тлумачення її змісту і структури потребують вирішення задля оптимізації навчально-виховного процесу на філологічних факультетах вишів.

Метою статті є з'ясування сутності лінгвометодичної компетентності майбутнього вчителя рідної мови та визначення її структурних компонентів.

Виклад основного матеріалу. Сучасні лінгводидакти вищої школи говорять про те, що в процесі лінгводидактичної підготовки майбутніх філологів через усі форми організації навчально-виховного процесу у виші (лекційні, практичні, семінарські, індивідуальні заняття, науково-дослідна та самостійна робота, різні види практик та ін.) систематично формуються їхні ключові і предметні компетентності [3]. Формування фахової предметної лінгвометодичної компетентності майбутніх учителів рідної мови також не є ізольованим процесом, оскільки вивчення лінгвометодичних дисциплін відбувається паралельно із засвоєнням мовознавчих дисциплін та предметів психолого-педагогічного спрямування. Це і зумовлює виникнення взаємозв'язків між педагогічними, лінгвометодичними й власне лінгвопредметними компетентностями.

На підставі аналізу різних підходів учених до визначення лінгвометодичної (лінгводидактичної) компетентності та спираючись на освітньо-кваліфікаційну характеристику і освітньо-професійну програму підготовки бакалавра, спеціаліста та магістра зі спеціальності «Українська мова і література» фахову лінгвометодичну компетентність тлумачимо як здатність учителя продуктивно вирішувати професійні завдання в галузі мовної освіти школяра на основі системи знань з української мови та методики її викладання через усвідомлення метапредметної функції рідної мови та її статусу як національно-культурного феномену; сформованість ціннісних орієнтацій педагога як людини з високою духовно-моральною культурою; готовність і прагнення до професійного самовдосконалення й сприйняття

передового науково-методичного досвіду в галузі навчання рідної мови.

На основі цього визначення вважаємо, що лінгвометодична компетентність майбутнього вчителя-філолога повинна вмійшувати ґрунтовні знання рідної мови та сформовану національну ціннісно-моральну позицію; знання вікових психологічних особливостей учнів на різних етапах їхнього розвитку; уміння методично грамотно організувати навчально-виховний процес на уроках рідної мови та в поза-класній і позашкільній роботі з використанням традиційних та інноваційних підходів; уміння доцільно й правильно поєднуватися інформаційно-комунікаційними технологіями в мовній освіті школярів; уміння організувати моніторинг навчально-виховного процесу з рідної мови, у тому числі за допомогою технічних засобів навчання; готовність і прагнення професійного самовдосконалення в галузі лінгвометодики та особистісного зростання як педагога. На нашу думку, цей перелік уповні характеризує лінгвометодичну компетентність, і він може служити основою для побудови її структури.

Як засвідчив аналіз науково-методичної літератури, змісту чинних навчальних планів і програм підготовки майбутнього вчителя-словесника, учені виділяють такі складні лінгвометодичної (лінгводидактичної) компетентності:

- інформаційна (знаннева) – здатність майбутнього філолога сприймати, усвідомлювати й запам'ятовувати науково-методичну інформацію з різних джерел (наукової літератури, електронних посібників, інтернету), самостійно здобувати нові знання про лінгвістичні та лінгводидактичні категорії;

- методологічна – здатність до незалежного розв'язання лінгводидактичних проблем, до самоспрямованого засвоєння загальнотеоретичних питань психології, педагогіки, лінгвістики, психолінгвістики, комунікації; методики навчання рідної мови, методики викладання мовознавчих дисциплін у вищому навчальному закладі;

- логічна – інтегрована здатність аналізувати, синтезувати, порівнювати, зіставляти, протиставляти, пояснювати науково-методичну інформацію про тенденції й закони розвитку лінгвістики та лінгводидактики;

- особистісна (процесуальна) – здатність розвивати індивідуальні здібності й таланти, самореалізовуватись, виявляти власну ініціативу щодо організації та проведення практичних, лабораторних занять у виші, педагогічного спостереження за навчальним процесом у загальноосвітніх навчальних закладах різних типів, педагогічної, асистентської та науково-дослідницької практик;

- комунікативна – здатність визначати зміст роботи над формуванням в учнів та студентів умінь використовувати мову як засіб спілкування; сприймати усне й письмове мовлення (аудіювання, читання), відтворювати (говоріння), самостійно продукувати усні й письмові висловлювання різних жанрів, стилів та типів мовлення;

- мотиваційна – здатність визначати навчальні цілі, робити й обґрунтовувати власний вибір підпорядковувати навчання своїм професійним інтересам, бажання змінити методи, засоби, технологію в опануванні психолого-педагогічної, лінгвістичної та лінгводидактичної інформації;

- рольова – здатність опанувати всі можливі професійні ролі (вчителя, методиста, викладача, керівника мовного гуртка, організатора мовних позакласних та позашкільних заходів, голови методичного об'єднання учителів-словесників, студентів, магістрантів тощо; ставати повноправним суб'єктом цих ролей, вводити рольову поведінку в процес власної життєдіяльності й життєтворчості);

- аксіологічна (культурологічна) – здатність використовувати національні, загальнолюдські, духовні цінності і на зразках взірцевих текстів навчати інших виразно читати, грамотно писати, уміло й доречно висловлюватись, бути чемним і вихованим, виховувати ціннісні орієнтації та використовувати досвід емоційно-ціннісного ставлення до

дійсності;

- соціальна – здатність встановлювати суб'єкт-суб'єктні стосунки в системі «студент – викладач», «студент – студент», «студент – викладач – студент», співпрацювати в колективі, уникати конфліктних ситуацій у розв'язанні складних лінгводидактичних проблем;

- проєктивна – здатність проєктувати й конструювати навчальні ситуації, основні типи аспектних уроків, уроків розвитку зв'язного мовлення, форми занять у вищому навчальному закладі, факультативні заняття з української мови та мовні позакласні заходи;

- дискурсивна – здатність усебічно характеризувати спілкування учнів, студентів, одногрупників, учителів, викладачів у специфічних і стандартних ситуаціях, з урахуванням соціальних, культурних, когнітивних, психологічних та етнічних чинників;

- креативна – здатність майбутнього вчителя-філолога опанувати педагогічну інноватику й активно використовувати на заняттях з лінгводидактики інновації щодо реалізації принципів, методів, форм і засобів навчання;

- стратегічна – здатність орієнтуватись у використанні лінгводидактичних категорій, умінь та навичок у майбутній професійній діяльності, виробляти стратегії і тактики в навчанні мови;

- діагностична – здатність виявляти рівень підготовки учнів та студентів з української мови, добирати практичні завдання, складати тести й проводити контрольні заходи

для перевірки навчальних досягнень учнів та студентів з української мови, дисциплін мовознавчого й лінгводидактичного спрямування;

- лінгвістична – уміння оперувати лінгвістичними знаннями в професійно-педагогічній і науково-дослідницькій діяльності, здатність до мовної рефлексії;

- предметна – уміння застосовувати професійні знання в процесі комунікації;

- технологічна – уміння чітко й виразно висловлювати думку, знати закони техніки мовлення: правильна постановка дихання, розвиток голосу, чіткої і зрозумілої дикції, нормативної орфоєпії [1–4].

У дослідженнях І. Хижняк лінгводидактична компетентність словесника представлена у вигляді системи з трьох блоків конструктів:

- базовий, що вміщує психолого-педагогічний і комунікативний конструкти;

- основний, що вміщує лінгвометодичний і інформаційно-комунікаційний конструкти;

- надбудований, що вміщує акмеологічний і діагностичний конструкти [5].

Докладний аналіз наявних у сучасній науці лінгводидактичних студій з проблем професійної підготовки учителів філологічних спеціальностей дозволив виокремити такі основні компоненти лінгвометодичної компетентності майбутнього вчителя рідної мови (рис. 1):

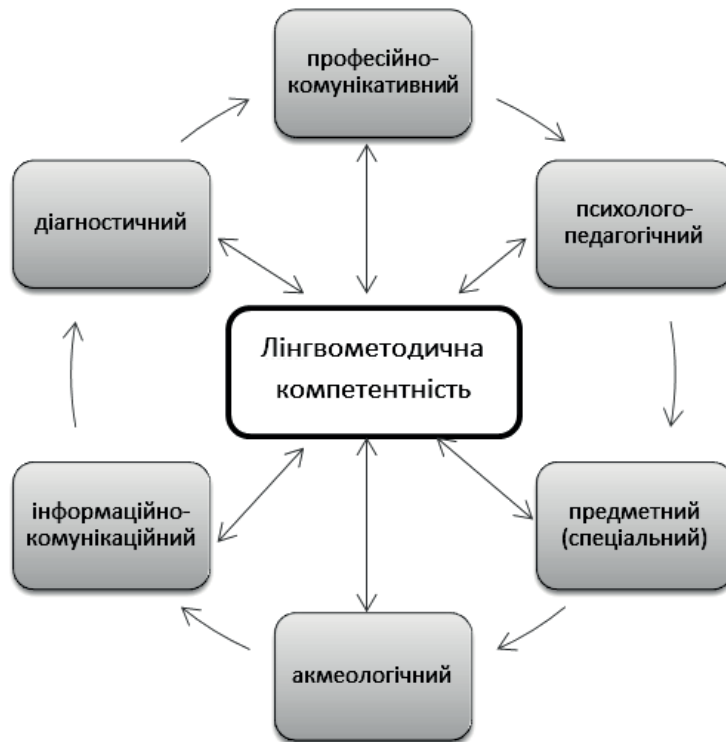

Рис.1. Структура лінгвометодичної компетентності майбутнього вчителя рідної мови

- *професійно-комунікативний* компонент, який, на нашу думку, включає здатність мовної особистості до здійснення професійного (педагогічного) спілкування для досягнення поставленої мети. Вважаємо, що професійно-комунікативний компонент ЛМК вміщує мовну й мовленнєву складові, де мовна – це сукупність знань про систему сучасної української літературної мови як будівельний матеріал для породження і сприймання висловлювань, мовні норми і правила (орфоєпічні, лексико-семантичні, граматичні, стилістичні, правописні), а мовленнєва – це уміння в різних видах мовленнєвої діяльності, що пов'язані з побудовою діалогічних і монологічних (усних та писемних) висловлювань у конкретній професійно зорієнтованій ситуації;

- *психолого-педагогічний* компонент, під яким розуміємо знання закономірностей психологічного розвитку школярів різного віку; здатність мотивувати учнів до опанування рідної мови й мовлення, розвитку їхньої мовної й мовленнєвої компетентностей; уміння вибудовувати педагогічно обґрунтовані стосунки зі школярами, батьками учнів, колегами;

- *предметний (або спеціальний)* компонент включає в себе, по-перше, глибокі знання лінгвістичного характеру з української мови як навчальної дисципліни, а по-друге, ґрунтовне володіння знаннями, уміннями й навичками з методики навчання рідної мови в загальноосвітній школі для студентів ОКР «Бакалавр» і «Спеціаліст». ОКР «Магістр»,

окрім цього, передбачас сформовані лінгводидактичні й лінгвометодичні вміння для роботи у вищій школі, тобто набуття магістрантом певного досвіду у квазіпрофесійній діяльності з навчання студентів української мови й методики її викладання.

- *діагностичний* компонент передбачає здатність виявляти рівень підготовки учнів та студентів з української мови, доречно добирати завдання, складати тести й проводити контрольні заходи, організувати моніторингові дослідження для перевірки навчальних досягнень учнів та студентів з української мови, дисциплін мовознавчого й лінгводидактичного спрямування з урахуванням сучасних інноваційних технологій і застосуванням ІКТ;

- *інформаційно-комунікаційний* компонент вміщує уміння працювати з інформацією навчально-лінгвістичного призначення, знання типології електронної і мультимедійної дидактичної продукції, Інтернет-ресурсів навчально-мовного характеру, володіння критеріями оцінки їх якості та методикою використання електронних засобів навчання мови на уроках та в позакласній роботі; уміння самостійно продукувати електронну і мультимедійну продукцію дидактично-комунікативного призначення за допомогою ПК;

- *акмеологічний* компонент передбачає володіння майбутнім учителем рідної мови прийомами особистісного самовираження й саморозвитку, саморефлексію, бажання самовдосконалюватися, спроможність підвищувати рівень власної лінгвометодичної компетентності за допомогою опрацювання сучасної науково-педагогічної та методичної літератури, готовність і здатність до професійного зростан-

ня в галузі методики навчання української мови.

Усі шість складників лінгвометодичної компетентності майбутнього вчителя формуються й розвиваються комплексно і в тісному взаємозв'язку під час навчання студента на філологічному факультеті вишу в процесі опанування ним дисциплін циклу фахової підготовки. Кожен із компонентів є важливим для становлення особистості вчителя-словесника на будь-якому етапі його професійного розвитку, що доводить необхідність детальних досліджень різних аспектів формування лінгвометодичної компетентності як системи.

Висновки. Аналіз наукової літератури дає можливість зробити такі висновки: лінгвометодична компетентність майбутнього вчителя рідної мови – це інтегрована властивість особистості педагога, у якій органічно поєднуються мовно-комунікативні знання і вміння з ґрунтовною лінгвометодичною підготовкою, уміння працювати з інноваційними технологіями навчання мови з ціннісно-моральними орієнтирами, уміння й навички діагностування з прагненням професійного самовдосконалення тощо. З урахуванням освітніх тенденцій запропоновано структуру лінгвометодичної компетентності, яка містить професійно-комунікативний, предметний (спеціальний), психолого-педагогічний, діагностичний, інформаційно-комунікаційний і акмеологічний компоненти. Перспективи подальших наукових розвідок убачаємо в розробленні системи вимірювання рівня сформованості лінгвометодичної компетентності майбутнього вчителя української мови в процесі його фахової підготовки.

Література та джерела

1. Копусь О.А. Теоретико-методичні засади формування фахової лінгводидактичної компетентності майбутніх магістрів-філологів: дис...доктора пед. наук: спец. 13.00.02 «теорія і методика навчання(українська мова)» / Ольга Антонівна Копусь. – Одеса: ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д.Ушинського», 2013. – 472 с.
2. Остапенко Н.М. Теорія і практика формування лінгвометодичних компетентностей у студентів філологічних факультетів ВНЗ / Наталія Миколаївна Остапенко. – Черкаси : видавець Чабаненко Ю., 2008. – 330 с.
3. Семенов О.М. Професійна підготовка майбутніх учителів української мови і літератури / Олена Миколаївна Семенов. – Суми: Мрія-1, 2005. – 404 с.
4. Симоненко Т.В. Теорія і практика формування професійної мовнокомунікативної компетенції студентів філологічних факультетів / Тетяна Володимирівна Симоненко. – Черкаси: БРАМА, 2006. – 328 с.
5. Хижняк І.А. Складники інформаційно-комунікаційного конструкта лінгводидактичної компетентності майбутнього вчителя / І.А.Хижняк // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки. – 2012. – № 11, Ч. 2. – С.166-172

Формирование лингвометодической компетентности будущего учителя украинского языка является актуальной проблемой на современном этапе развития лингводидактики высшей школы. В статье представлен анализ научных подходов к определению содержания и структуры лингвометодической компетентности учителя-словесника, опираясь на который, автор предлагает собственную трактовку понятия и раскрывает структуру, а также характеризует основные компоненты лингвометодической компетентности с учетом современных общественных и образовательных инновационных процессов.

Ключевые слова: высшее образование, лингвометодическая компетентность, структура лингвометодической компетентности, учитель украинского языка.

Forming of the future Ukrainian language teachers' linguomethodological competence is a topical issue of development of linguodidactics of the higher school at the present stage. The paper presents an analysis of scientific approaches to determining of the content and structure of the language teachers' linguomethodological competence, based on which the author offers her own interpretation of the concept and reveals the structure, as well as characterizes the main components of linguomethodological competence with current social and educational innovative processes. The author has singled out six components of future Ukrainian language teachers' linguomethodological competence, such as professional and communicative, psychological and pedagogical, substantive (or special), diagnostic, information and communication, acmeological components. It is noticed that all six aspects of linguomethodological competence of future teachers are formed and developed in a complex and in close relationship during students' learning linguomethodological disciplines. In conclusion the author has mentioned the need for development of linguomethodological competence measurement system based on its components.

Key words: higher education, linguomethodological competence, structure of linguomethodological competence, Ukrainian language teacher.